

КРАСАВІНА Валентина – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови і літератури, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, вул. Гетьмана Полуботка, 53, Чернігів, 14013, Україна (krasava_v@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7946-6951>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.50.10>

Бібліографічний опис статті: Красавіна, В. (2022). Особливості вживання фразеологічних одиниць у художньо-історичному романі В. Шкляра «Троща». *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 50, 75–81. doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.50.10>

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У ХУДОЖНЬО-ІСТОРИЧНОМУ РОМАНІ В. ШКЛЯРА «ТРОЩА»

Анотація. У статті досліджено фраземіку творчості знаного сучасного письменника В. Шкляра на прикладі художньо-історичного роману «Троща», у якому йдеться про національно-визвольну боротьбу Української повстанської армії проти комуністично-тоталітарного режиму на західноукраїнських землях у післявоєнний період. Твір містить важливу лінгвокраїнознавчу інформацію, а також є ключовим джерелом вивчення фразеологічних одиниць із позиції їхньої структурно-семантичної та функційно-стилістичної ролі в художньому тексті як зображальних та експресивно-оцінних компонентів індивідуального стилю митця. Добір фразеологізмів зумовлений ідейно-художнім задумом твору, сюжетно-композиційними особливостями тексту, образною системою роману, структурою художньої оповіді та індивідуально-авторською мовною картиною світу. Фразеологічним одиницям належить значна роль у стилізації історичної доби. Шляхом використання сталих сполук, характерних для періоду національно-визвольних змагань Української повстанської армії, автор змалював художньо-історичну картину дійсності. Деякі фраземи, потрапивши в певне контекстуальне оточення, набули негативно- чи позитивнооцінної конотації. В. Шкляр вдається до вживання радянських штампів, ідеологем – виразних маркерів тоталітарної доби, які, змінюючи високу патетичну оцінку на негативну, створюють часом іронічно-сатиричний ефект. Через змалювання образів підпільників, селян, які допомагали упівцям, митець окреслив найважливіші риси українського національного характеру, історичні умови його формування. Створюючи внутрішній портрет вояків Української повстанської армії, автор акцентує на фразеологічних одиницях, які вказують на риси вдачі, характер, оцінку розуму, морально-психологічний, емоційний стан героїв тощо. Щоб передати їхнє оригінальне живе мовлення та відтворити локальний колорит, письменник послуговується галицькими діалектними фраземами. Він використовує фразеологічні одиниці як в узусній формі, так і у трансформованому вигляді. Модифіковані фраземи, набуваючи додаткових семантичних відтінків, реалізують нове значення в контексті, увиразнюють авторську мову. Власні життєві спостереження, міркування про свободу, зраду, щастя митець зафіксував у сентенціях, афоризмах, які можуть збагатити фразеологічний фонд національної мови.

Ключові слова: фразеологія, фразеологічна одиниця, стійка сполука, діалектна фразеологічна одиниця, семантика, конотація, стилістичні ознаки, трансформація фразеологічних одиниць, сентенція, афоризм.

KRASAVINA Valentyna – PhD in Philology, Associate Professor at Department of Ukrainian Language and Literature, T. H. Shevchenko National University “Chernihiv Colehium”, 53, Hetmana Polubotka str., Chernihiv, 14013, Ukraine (krasava_v@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7946-6951>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.50.10>

To cite this article: Krasavina, V. (2022). Osoblyvosti vzhyvannia frazeolohichnykh odynyts u khudozhno-istorychnomu romani V. Shkliara “Troshcha” [Peculiarities of using phraseological units in V. Shkliar’s historical novel “Troshcha”] *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia “Filolohiia” – Problems of Humanities. “Philology” Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 50, 75–81. doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.50.10> [in Ukrainian].

PECULIARITIES OF USING PHRASEOLOGICAL UNITS IN V. SHKLIAR’S HISTORICAL NOVEL “TROSHCHA”

Summary. *The paper studies the phrasemics in the works of V. Shkliar, a renowned contemporary author, represented in his historical novel “Troshcha”, featuring the national liberation struggle of the Ukrainian Insurgent Army against the communist totalitarian regime in Western Ukraine in the post-war period. The novel contains important culture-oriented information and is an important source of studying phraseological units in respect of their structural and semantic, as well as functional and semantic role in the work of fiction as figurative and expressive-evaluative components of the author’s individual style. The selection of phraseologisms is contingent to the conceptual message of the novel, the specificities of its plot and composition, the imagery of the novel, its narrative structure and author’s original linguistic world image.*

Phraseological units perform a significant role in the stylization of the historical epoch. Having employed set expressions, typical exclusively of the period of the national liberation struggle of Ukrainian Insurgent Army, in their nominative function, the author has painted an artistic historical image of reality. Some of the phrasemes, implemented in specific contexts, have acquired negative or positive evaluative connotation. V. Shkliar resorts to Soviet clichés, narratives – expressive markers of the totalitarian period, which by shifting their intense pompous evaluation into a negative one occasionally create ironic and satirical effect. By depicting the images of insurgents, villagers from Western Ukraine, the author has delineated the most essential features of the Ukrainian national character, historical conditions of its formation. While depicting the personalities of the Ukrainian Insurgent Army warriors, V. Shkliar employs the phraseological units representing their disposition, features of character, intellectual abilities, moral and psychological, emotional state, etc. The author also makes use of the dialectal phraseological units of Halychyna in order to convey the original live speech of the characters, reproduce the local flavor. The author uses phraseological units both in their usual and transformed form. By acquiring additional semantic shades, these phrasemes carry out a new contextual meaning, and make the author’s speech more expressive. The author has fixed his own life observations, ideas concerning freedom, betrayal, happiness in maxims, aphorisms which can enrich the phraseological inventory of the national language.

Key words: *phraseological unit, set expression, dialectal phraseological unit, semantics, connotation, stylistic features, transformation of the phraseological unit.*

Постановка проблеми. Дослідження мовотворчості письменника є одним із пріоритетних напрямів сучасної лінгвостилістики. Вагоме місце в новітній українській історичній белетристиці посідають романи популярного письменника, публіциста Василя Шкляра «Залишенець. Чорний Ворон», «Маруся», «Троща» (за останній митець удостоєний звання лауреата Всеукраїнської премії імені Василя Симоненка).

Історичні твори В. Шкляра про національно-визвольні змагання Організації українських націоналістів та Української повстанської армії (далі – УПА) проти комуністичного тоталітарного режиму спрямовані на пробудження національної свідомості, формування ідеалу державності України, а в художніх образах утверджені взірці «лицарів української честі». Вони становлять оригінальну авторську візію національної історії.

У гостросюжетному романі «Троща» митець звертається до осмислення теми УПА: ідеться про безстрашну повоєнну підпільну боротьбу на західноукраїнських землях, про перемогу над обставинами та собою, про підступну зраду, яка постає ключовою проблемою роману. Щоб точно й об'єктивно відобразити історичні події, постаті, В. Шкляр ретельно вивчає розкриті архіви Комітету державної безпеки СРСР, багатотомний «Літопис Української Повстанської Армії» М. Андрусика, протоколи записів Служби безпеки УПА, свідчення очевидців, диктофонні записи «допиту» зрадника Клима, які передала І. Паєвська (донька Юрія Паєвського – історичної постаті, героя роману «Троща»), залучає спогади сотенного УПА Мирослава Симчича та інших осіб, ідентифікує місцевість (це Козівський та Бережанський райони Тернопільщини), опановує місцевий діалект для достовірності художньої оповіді.

Одним із найактивніших засобів образності, оцінності, емоційності в романі є фразеологічні одиниці (далі – ФО), які стилізують зображуваний історичний період, глибше розкривають тему, ідею, проблематику твору, акцентують на морально-психологічних характеристиках героїв та антигероїв, їхніх внутрішніх переживаннях у момент останнього спротиву, ціннісних життєвих орієнтирах тощо. Як зауважує Л. Савченко, фразеологія – це «відбиток картин реальності, у якій містяться фрагменти культури, історії, етнографії, психології, світогляду, релігії, менталітету, відтворюється національний характер народу, це своєрідний зразок ретельного та пильного кодування його духовної культури» (Савченко, 2013, с. 522). Фразеологізми також репрезентують авторську позицію, що свідчить про оцінку описуваних історичних фактів, подій, осіб, а також відображають своєрідність мовної особистості митця тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роман «Троща» малодосліджений у лінгвістичному аспекті, а фраземікон письменника в художньо-історичному творі потребує особливої уваги. Спорадично студіювали твір А. Вегеш (стаття «Інформаційний потенціал літературно-художніх псевдонімів роману “Троща” Василя Шкляра»), В. Буда (розвідка «Лексичні засоби творення

емоційності у мові романів В. Шкляра “Чорний ворон” і “Троща”»), В. Красавіна (праця «Явище фразеологізації в історичному романі “Троща” В. Шкляра»). **Актуальною** вважаємо проблему вивчення фразеовживання у творчості письменника, чим і зумовлений вибір нашої теми.

Мета статті – з'ясувати структурно-семантичні та функційно-стилістичні особливості ФО в художньо-історичному романі.

Для її досягнення необхідно було виконати такі **завдання**:

- виокремити традиційні, трансформовані та індивідуально-авторські ФО;
- дослідити функціональне навантаження фразем, їхні семантичні особливості в художньо-історичному творі;
- змодельовати внутрішній портрет персонажа – героя УПА.

Виклад матеріалу. Мова роману багата на традиційні, трансформовані, індивідуально-авторські ФО, які виконують різноманітні стилістичні функції. У представленій роботі ми вживаємо термін «фразеологізм» у широкому розумінні, зараховуючи до ФО паремії, крилаті вислови, мовні кліше, власне фразеологізми тощо.

На особливу увагу заслуговує заголовний комплекс роману (заголовок, підзаголовок), оскільки він найточніше передає порушену у творі проблему. В. Ужченко зазначає: «Заголовок як сигналізатор змісту певного твору загострює увагу читача на змісті, стисло повідомляє про зміст, концентровано відображає його головну думку, спонукає до прочитання надрукованого» (Ужченко, Ужченко, 2007, с. 259). У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» подано таке значення слова *троща*: діал. очерет (Бусел, 2005, с. 1271). У «Словнику української мови» Б. Грінченка слово *троща* має такі значення: 1) трость (тобто очерет); <...> 4) шух (міра дров) (Грінченко, 1959, с. 288). Як бачимо, слово багатозначне та подане без будь-яких ремарок, як узвичаєно на початку ХХ ст. Сам письменник в інтерв'ю на презентації роману сказав: «У мене аж серце здригнулося, коли пізнав це слово. Адже відчув, що це не тільки очерет. Троща – це катастрофа, це бійня, це трощення людських життів, доль і майбутнього». У Василя Шкляра це влучне народне слово набуває нового

образно-символічного значення, є не лише засобом локалізації місця дії, а й стилістичним маркером авторської концепції, авторського стилю. Воно ж зумовило створення стійкого словосполучення «*всипа троці*» (*всипа* – галицькою говіркою *зрада*), відомого в західному діалекті, фразеологізованого, проте не введеного до рес-стру фразеологічного словника. Цей вислів стає лейтмотивом усього роману аж до несподіваної розв'язки, наприклад: «Я мусив мати хоч якийсь здогад, хто *всипав троцу*» (Шкляр, 2017). Головний герой свідомо вибирає небезпечний життєвий шлях – боротьбу за незалежність України, де поруч стоять як братерство, так і, на жаль, зрада. Свої роздуми про зраду митець узагальнює в підзаголовку – індивідуально-авторській сентенції: «*Зраду можна зрозуміти, але не можна виправдати*» (Шкляр, 2017). Афоризм є вербальним маркером задуму та відображає ідеологічну й естетичну позицію самого автора.

Позитивний оцінний зміст закладено у фразеологізмах, які створюють збірний образ УПА. Доля поклала сакральну місію на повстанців: «Двісті п'ятдесят літ минуло, а *сі ніц не змінило*. І ворог той самий, і боротьба та сама, і *жменька людей*... І це *щастя випало нам!* Ти розумієш, що нам *випав жереб належати до цієї жменьки*, до цього гурточка? Сама доля *вказала на нас перстом*. Вона *вибрала нас серед мільйонів*», – стверджує упівець на псевдо Сірко (Шкляр, 2017). Уживані героєм ФО відображають ціннісні життєві орієнтири повстанців, їхні моральні принципи. Фразеологізми є важливими також для розуміння символічного змісту ідеї, оскільки розкривають асоціативний зв'язок між історичним минулим і сучасними подіями. Рефреном через роман проходить фразема-заклик курінного Бондаренка «*Працювати і славно вмерти*», яка стала девізом для більшості підпільників, що перегукується із сентенцією І. Франка «*Працювать і у праці сконать*». Воїни УПА наприкінці 1940-х рр. розуміли, що їхні національні змагання за незалежність Батьківщини програні, проте продовжували воювати за ідею самостійної соборної України, і більшість стояла за неї на смерть.

Митець через змалювання образів підпільників окреслює найбільш характерні типи тогочасного націоналістичного руху. Про-

образом неординарного головного героя, життєвий шлях якого покладений в основу твору та від імені якого ведеться оповідь, став Герой України, сотенний УПА Мирослав Симчич на псевдо Кривоніс. Свідомий свого трагічного рішення, незламний, зухвалий патріот на псевдо Місяць послуговується в життєвих ситуаціях прислів'ям «*Бог не без милості, козак не без долі*». Розпач, відчай від наближення неминучої смерті чи, ще гірше, від полону, а ще від того, що, можливо, так ніколи й не вдасться дізнатися про «всипу», охоплюють його: «І цієї миті моє *серце вилетіло з грудей* і полетіло в небо чорною грудкою... Я нічого не відчував, крім *чорного розпачу*» (Шкляр, 2017). Однак наполегливість, витривалість, жага до життя, бажання будь-що вийти з пастки рятують повстанця: «Я вийду, вийду, вийду живим з троці, бо я її *знаю, як свою кишеню, тут мені кожен пташок брат, кожна купина перина*» (Шкляр, 2017). Митець видозмінює узуальне «знати як свої п'ять пальців» на «свою кишеню», адаптувавши до ситуації, бо там лежав найцінніший для героя скарб – компас, граната та декілька набоїв.

У тексті бачимо: «Я так і завмер у багні, яке булькотіло смородом гнилі, і тільки *важке дихання*, розриваючи груди, нагадувало, що я ще живий, я ще *не випив свою чашу до дна*» (Шкляр, 2017). Біблійний фразеологізм увиразнює нелегку подальшу долю героя, який до останнього боротиметься за життя й Україну. Характерною рисою головного героя є людяність, на що вказують емоційно-експресивні ФО: у нього не «сверблять руки» до вбивства, він чесно зізнається, що не має наміру працювати в службі безпеки повстанців, бо «звик *воювати відкрито з ворогом*, але не міг дивитися, як на допитах *падали на коліна й пускали нюні* вчорашні побратими» (Шкляр, 2017).

Письменник використовує різноманітні за семантикою зображальні ФО, які вказують на риси характеру, інтелектуальні здібності, особливості поведінки повстанців, наприклад: «Сірко теж *не в тім'я битий*»; «<...> *світла голова*»; «<...> *собачим слухом* Сірко уловив рух»; «<...> Місько цілий день *був сам не свій*. Кума він не знайшов, *добрих вістей* не приніс, та ми бачили, що Міська щось *гризе зсередини*»; «Стодоля змушений *вести свою особисту гру*» тощо (Шкляр, 2017).

Показовими є емоційно-експресивні ФО, які передають психічний та емоційний стан воїнів УПА, як-от: «Місько добряче перехвилювався, водячи за ніс більшовиків у їхньому лігві, і ось нарешті зближався момент, заради якого він два місяці ходив по лезу ножа. Водив шміраків за ніс» (Шкляр, 2017). Автор трансформує загальноновживаний фразеологізм *водити за ніс*, експресивно підсилює його, увівши до складу діалектний компонент із різко негативною конотацією (сам автор пояснює: «Шміраки – покидьки, так у моєму романі «Троща» місцеві люди називають гебістів, червонопогонників, які тероризують мирне населення»). У тексті бачимо: «Стодоля може потайки перевірити, чи він [Місько] справді готується зустріти провідника, чи *напускає туману*»; «Я зрозумів, що Сірко у відчай намагається *взяти більшовиків на дурня*, і вирішив теж показати, що нас тут багато»; «*Втома підім'яла* кожную клітину тіла. Лише *нерви гули, як телеграфні дроти*» (Шкляр, 2017). Упівці в останній момент спротиву перебували у стані постійного опору й почасти недовіри один до одного, оскільки тоталітарна система навчилася боротися з націоналістичним підпіллям, перевербовуючи вчорашніх побратимів, які ставали подвійними агентами, зрадниками: «*<...> сіяти недовіру між нами гебісти навчилися добре*». Складний психологічний внутрішній стан персонажів передано ФО із семантикою спостережливості, пильності, підозрливості, сумніву, тривожності, наприклад: «*<...> наставляти очі й вуха* мусили безперервно»; «Ти ще не знаєш, *хто чим дихає*»; «Ніде немає певності на всі сто...»; «Сумніви *терзають душу* до божевілля»; «Ми з Сірком лежали майже поруч, але *понабিরали в рот води*. Було над чим *сушити голову*»; «Перестань *крутити хвостом*. Нам з тобою *пливти в одному човні*»; «Це наводило на думку, що *хтось із перебіжчиків намагається вихляти*: хоче і *перед совітами вистужитися*, і не здавати колишніх братів по зброї. Але таку *польку на два боки довго не потанцюєш, тут або – або*»; «Поки юду не знайдемо, ми всі ходитимемо *замінованим полем із зав'язаними очима*»; «*Без довіри ми поз'ідаємо самі себе*» (Шкляр, 2017).

На противагу героям є у творі й анти-герої, серед яких – колишні побратими про-

відник Стодоля та есбіст Броз, які на переломному етапі стають зрадниками: «Наше начальство раділо, що *справжній патріот* [Стодоля] став на *правильний шлях* і зробить багато корисного для України». Автор намагається глибше проникнути у психологію персонажа, пояснивши його вчинок ідеологічними мотивами, як-от: «*<...> важко погасити в серці ту іскру*, яку нам вщепили, але мусимо *дивитися правді в очі*. Наша боротьба безглядна, *кращі люди* погинули, і сьогодні *рікою летється кров*»; «*У кожного, Міську, є своя правда*, і на це треба зважати». Запроданець Броз «зі своєю *тонкою поетичною натурою <...>*, який викупив ціною невідь скількох життів, ціною святої крові, ціною *жорстокої облуди, ціною того, що немає ціни*, викупив свою любов і своє життя» (Шкляр, 2017).

З образами підпільників контрастують постаті більшовиків-окупантів, для маркування яких використано етноніми «кацап» чи «москаль». У їх характеристики переважають експресивно-оцінні ФО з пейоративною семантикою. В. Шкляр акцентує на мові спілкування, адже більшість енкавєєсників розмовляє російською, яку автор подає без перекладу або транслітерує, що підсилює ефект негативної оцінки, наприклад: «Капітан із Києва – *вар'ят натуральний*»; «*<...> не тямив розмовляти українською*. Хорсун ще якось намагався *говорити п'яте через десяте*, а цей *кацапчук ні бе, ні ме, ні кукуріку*», «*<...> білобрисий москаль <...>*», «*Матюччя перло з горлянок*» (Шкляр, 2017).

Ставлення до героїв – захоплення, схвалення, прихильність, співчуття, зневагу тощо – передано емоційно-оцінними ФО, часто вжитими в авторській мові, наприклад: «*<...> зухвалий*, але серйозний, навіть дуже *благонадійний хлоп*. Класик сказав би: *хлопець хоч куди козак*» (про головного героя; ремінісценція з «Енеїди» І. Котляревського позитивно уявляє образ). Зрадників, енкавєєсників охарактеризовано частіше трансформованими та індивідуально-авторськими ФО, наприклад: «*Покруч із чекістського кішла*»; «*Не кожен чоловік приживеться в шкурі сексота*»; «*Без московського духу нині в начальники не беруть*» тощо. У мовленні героїв частіше трапляються розмовні ФО, що надають особливого національного колориту, рідше – книжні, наприклад:

«У його голосі я відчув повагу, в якій, як у діжці меду була ложка розчарування»; «<...> Мені здається, що Місько так розуміється на агентурі, як вовк на зіздах»; «Міськові майнула думка, що вдвох із Стодолею вони б упоралися з трьома шміраками за мить, але пізно – кров у того затруєна, іскра в серці погасла»; «Він [Стодоля] лежав серед тих, кого ненавидів, кого сам убивав, а злий фатум, мовби глузуючи, поклав його поміж ними на ганьбу і презирство» (Шкляр, 2017).

Репресивна, злочинна політика СРСР щодо українців-західняків відображена в емоційно-експресивних ФО, порівняймо: «Когось із наших людей щодня вигонили з хати і везли на “білі ведмеді”»; «Багатьох одразу брали на Сибір, декого везли до тернопільської катівні ГБ на допити»; «<...> палає садиба Рогальського – хата, стодола, шопа, оборіг. – Варфоломійська ніч, – сказав Сулима» тощо (Шкляр, 2017).

Фразеології Василя Шкляра притаманна й така особливість, як синонімічне й антонімічне увиразнення, посилення експресії через використання градації, вживання варіантів ФО, наприклад: «У підпілля Юрко пішов 1950-го, у той час, коли багато хто вже гарячково шукав виходу з нього – фатальне коло не те що звужувалося, а замикалося в невідворотну пастку»; «Михася гарячково шукала виходу з безвиході»; «<...> Вони, ці замкнені кола й сліпі кути, переслідували мене тут і там»; «Тут і думати не було чого, я не мав особливого вибору, але якщо на безриб'ї і рак риба, то на безлюдді й Хома чоловік»; «То значить, що імперія конає, – сказав він [Жук]. – Гаплик їм зближається, і вони то чують псячим нутром» (Шкляр, 2017).

Дослідивши фраземіку художньо-історичного роману, засвідчуємо широку вживаність узуальних ФО, наприклад: *перша скрипка; стріляний вовк; вовчий голод; камінь на душі; нагострити вуха; не висувати носа; лихо не без добра; безридна сирота; гаряча точка* тощо. Виокремлюємо розмовно-просторічні ФО, що вирізняються емоційністю, безпосередністю оцінки, зниженим експресивно-стилістичним забарвленням, наприклад: *рило в пір'ї; упертися рогом; стромляти носа; стригти вухами; молоко на губах не обсохло; мотати на вус; не полізла за словом у пазуху; хитрувати на дві руки; почім кози на Лук'янівському базарі;*

ропавка цицьки дасть. Вони частіше трапляються в мовленні персонажів, наближаючи його до живого, народного, уживані також в авторській мові. Фіксуємо жаргонні сталі сполуки в мовленні головного героя, який відбув 25 років гулагівських таборів суворого режиму, наприклад: *відкалатати від дзвінка до дзвінка; ходити «під шнурок»; відбути усю «катушку»; план до двору; ховати за дрім* тощо.

Серед книжних ФО виявляємо античні, біблійні, що зберігають зміст і форму, наприклад: *злий фатум; заборонений райський плід; Соломонове рішення; таїнство сповіді; чисте сумління; ціною святої крові; кодекс честі; ідея фікс; смертний вирок* тощо. Високий стилістичний заряд мають сталі сполуки на позначення національно-визвольного руху, наприклад: *українські патріоти; український націоналізм; українська повстанська армія; українське націоналістичне підпілля; ідея української незалежності; вибороти свою державу; брати по зброї* тощо. Публіцистичні штампи-ідеологеми, кліше радянського часу в тексті набувають негативної експресії, часто створюють іронічний ефект, наприклад: *радянська влада; радянський народ; герой соціалістичної праці; червоні партизани; червоні галстуки* тощо. У тексті бачимо: «<...> місцеві одчайки палять *ленінські кімнати* напередодні партійних з'їздів і бойкотують кіно про *червоних партизанів*»; «У цих дешевих пивничках вечорами товклося чимало всякого люду, переважно тих-таки пролетарів, *гегемонів усього світу* <...>» (Шкляр, 2017). Натрапляємо в романі на діалектні фразеологізми, які здебільшого введені в мову персонажів та надають висловлюванню галицького колориту, роблять мовлення образним та емоційним, наприклад: *сі вродив зі срібною ложечкою в писку; життє пробіжить як вода; водити шміраків за ніс; виспати троцу* тощо.

Як ми вже зазначали, виразним художньо-стилістичним засобом і яскравою рисою індивідуального стилю письменника є прийом трансформації ФО. Модифіковані фраземи набувають у тексті додаткових семантичних відтінків, реалізують нове актуальне значення. Вони мотивовані авторським задумом, ідеєю твору, контекстним оточенням, наприклад: «Якщо в мішку є шило, то рано чи пізно воно себе покаже»; «Жаби ще дужче за куликів

хвалять своє болото»; «<...> взяти більшовиків на дурня»; «Водив шміраків за ніс». Особливе місце посідають новостворені індивідуально-авторські ФО, сентенції, наприклад: «Не треба все піддавати сумніву. Сумнів – важка гризота»; «Блажен не той, кому треба по зав'язку, а той, кому доста»; «Найстрашніше для чоловіка – бути смішним»; «Не кожен чоловік приживеться в шкурі сексота» тощо.

Висновки. Отже, у художньо-історичному творі фразеологічні одиниці, різні за семантикою, стилістичним забарвленням, допомагають відтворити й увиразнити історичні події, героїв та антигероїв періоду національно-визвольних змагань Української повстанської армії проти комуністично-тоталітарного режиму, виразити емоційно-експресивну оцінку описуваної історичної доби й персоналій, передати внутрішній морально-психологічний стан героїв: повстанців, зрадників, ворогів тощо. Проаналізовані фразеологічні одиниці є яскравим засобом стилізації авторського та персонажного мовлення художнього твору. В. Шкляр використовує також радянські штампи, ідеологеми – виразні маркери тоталітарної доби, які, змінюючи високу патетичну оцінку на негативну, створюють часом іронічно-сатиричний колорит. Письменник використовує фразеологічні одиниці різних функціональних типів як в узусній формі, так

і у трансформованому вигляді, що в контексті набувають нових художньо-стилістичних ефектів. Основними прийомами індивідуально-авторської модифікації фразеологічних одиниць є лексична заміна складників, розширення компонентного складу фразеологізму, поєднання двох і більше фразеологічних одиниць або їхніх складників тощо. Життєві спостереження, міркування про свободу, зраду, щастя митець зафіксував у сентенціях, максимах, які можуть збагатити фразеологічний фонд нашої мови.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в дослідженні фразеології художньо-історичних творів про національно-визвольні змагання Організації українських націоналістів та Української повстанської армії проти комуністично-тоталітарного режиму, зокрема й творів В. Шкляра. У тексті проаналізованого роману фіксуємо сталі сполуки (наприклад, *мілицейський воронок, помічати за собою «хвостів», хлопці в чорних плащах, упала криївка, провокативна боївка* тощо), семантична структура яких зумовлює входження цих висловів у систему фразеологічних одиниць сучасної української мови, проте їх не фіксує жоден фразеологічний словник, а вони мають особливу національну значущість, оскільки ґрунтуються на українських історичних реаліях.

ЛІТЕРАТУРА

- Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і гол. ред. В. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
- Савченко Л.** Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти : монографія. Сімферополь : Доля, 2013. 600 с.
- Словарь української мови : в 4 т. / за ред. Б. Грінченка. Київ : Видавництво АН УРСР, 1959. Т. 4 : Р–Я. 563 с.
- Ужченко В., Ужченко Д.** Фразеологія сучасної української мови : навчальний посібник. Київ : Знання, 2007. 494 с.
- Шкляр В.** Троща : роман. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2017. 417 с.

REFERENCES

- Busel, V.** (ed.) (2005). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]*. Kyiv; Irpin: VTF "Perun" [in Ukrainian].
- Savchenko, L.** (2013). *Fenomen etnokodiv dukhovnoi kultury u frazeolohii ukrainskoi movy: etymolohichnyi ta etnolinhvistychnyi aspekty: monohrafiia [The phenomenon of ethnocodes of spiritual culture in the phraseology of the Ukrainian language: etymological and ethnolinguistic aspects: monograph]*. Simferopol: Dolia [in Ukrainian].
- Hrinchenko, B.** (1959). *Slovar ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]*, in 4 vols. Kyiv: Publishing House of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR (Vols. 1-4; Vol. 4: P–Я) [in Ukrainian].
- Shkliar, V.** (2017). *Troshcha: roman [Thrush: novel]*. Kharkiv: Knyzhkovyi klub "Klub simeinoho dozvillia" [in Ukrainian].
- Uzhchenko, V., Uzhchenko, D.** (2007). *Frazeolohiia suchasnoi ukrainskoi movy: navchalnyi posibnyk [Phraseology of the modern Ukrainian language: study guide]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].